

ธุปaleyพระดิรกพ่อที่
ของพระราชาลักษณ์จกร

ครุฑ สัญลักษณ์ทางราชการ

ส. พลายบ้อย

A นไทยรู้เรื่องของครุฑมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย มีรูปครุฑเป็นเครื่องประดับตามปูชนียสถานต่างๆ ส่วนการนำรูปครุฑมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางราชการในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น เข้าใจว่าจะเริ่มตัวยพระราชลัญจกรนารายณ์ทรงสุบรรณก่อน พระบาทสมเด็จพระอจุลจอมเกล้าเจ้าอยุธยา ทรงสันนิษฐานไว้ในเรื่องพระนามพระเจ้าแผ่นดินตอนหนึ่งว่า “เรื่องพระราชาลัญจกรครุฑพ่อที่ควรจะสังเกตว่าเมื่อเช่นนี้ให้ตราครุฑเป็นตราเจ้าเมืองมาแต่ไหนแต่ไรเมื่อยุ่ส่องเมืองคือเมืองพระตะบองและเมืองสุโขทัย จนสันนิษฐานได้ถูกไม่ไว้ เมืองพระตะบองนั้นอยู่ในแคนพระนครหลวง แต่หากเจ้าพระยาอยู่เบื้องคร

มาตั้งอยู่เสียพัดบอง ตราเจิงติดมาอยู่เมืองพัดบอง ทำไม่เก็บอยู่พระนครหลวง เจ้าแผ่นดินในพระนครหลวงชื่อรามาธิบดี น่าจะใช้ตราครุฑเป็นดันเดิม ครั้นเมื่อพระร่วงสานชະลอมตั้งหัวเข็งเมืองต่อพระนครหลวงแห่งอาณาเขตลงมาข้างใต้ ถูกทำให้เจ้าแผ่นดินในนครหลวงอยู่ในอำนาจได้แล้ว จะถือเอาตราครุฑนั้นไปใช้ จึงไปมีอยู่ที่สุโขทัยอีกแห่งหนึ่ง ครั้นเมื่อพระรามาธิบดีปราบปรามได้เข็นกับพระร่วง จึงใช้ตราครุฑบ้าง แต่ก็ล้างไปใหม่เมื่อสองเมืองที่เข้ายังคงใช้อยู่ เพราะเหตุว่าเข้ายังคงเป็นเจ้าเมืองอยู่ทั้งสองเมือง จึงแรมมองค์พระราษฎร์ลงไปให้แบลกเสีย กว่าสองเมือง แปลว่าเป็นใหญ่ยิ่งกว่าสอง

(ซ้าย) ปูนปั้นครุกบนสิ่งก่อสร้างในพระบรมมหาราชวัง

(ขวา) ครุกบนหน้าบันอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เมืองนั้นจะรังสรรค์

ดังนี้แสดงว่าทางข้อมจะได้ใช้พระราชลัญจกรครุฑพ่าห์มาก่อนและทางสุขทัยรับมาใช้ต่อ ภายหลังทางกรุงศรีอยุธยาจะใช้บังจึงเปลี่ยนเป็นพระราชลัญจกรราษฎร์ทรงสุบรรณ เพื่อแสดงว่าเป็นใหญ่กว่า พระนครหลวงและสุโขทัย

พระราชลัญจกรพระราชครุฑพ่าห์ดังกล่าว ได้ใช้สืบท่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์ จึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา牟ดิตวิวงศ์ ทรงเขียนถวายใหม่ โดยให้เขียนเฉพาะตัวครุฑไม่มีองค์พระราษฎร์เพื่อให้สมกับชื่อที่เรียกว่า “พระราชครุฑพ่าห์” สมเด็จฯ เจ้าฟ้าพระองค์นั้นได้ทรงเขียนรูปครุฑรำดาแบบครุฑราษฎร์ทรงของเชมรทูลเกล้าฯ ถวายก็ขอบพระราชกุศลย์ได้โปรดให้ทำขึ้นใช้สำหรับประทับประจำพระปฐมไถโยဏตราแผ่นดิน

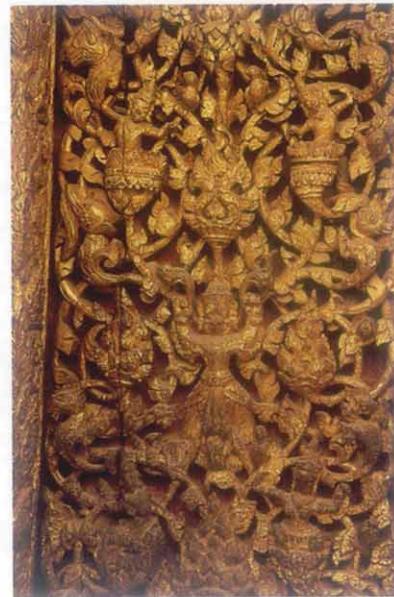
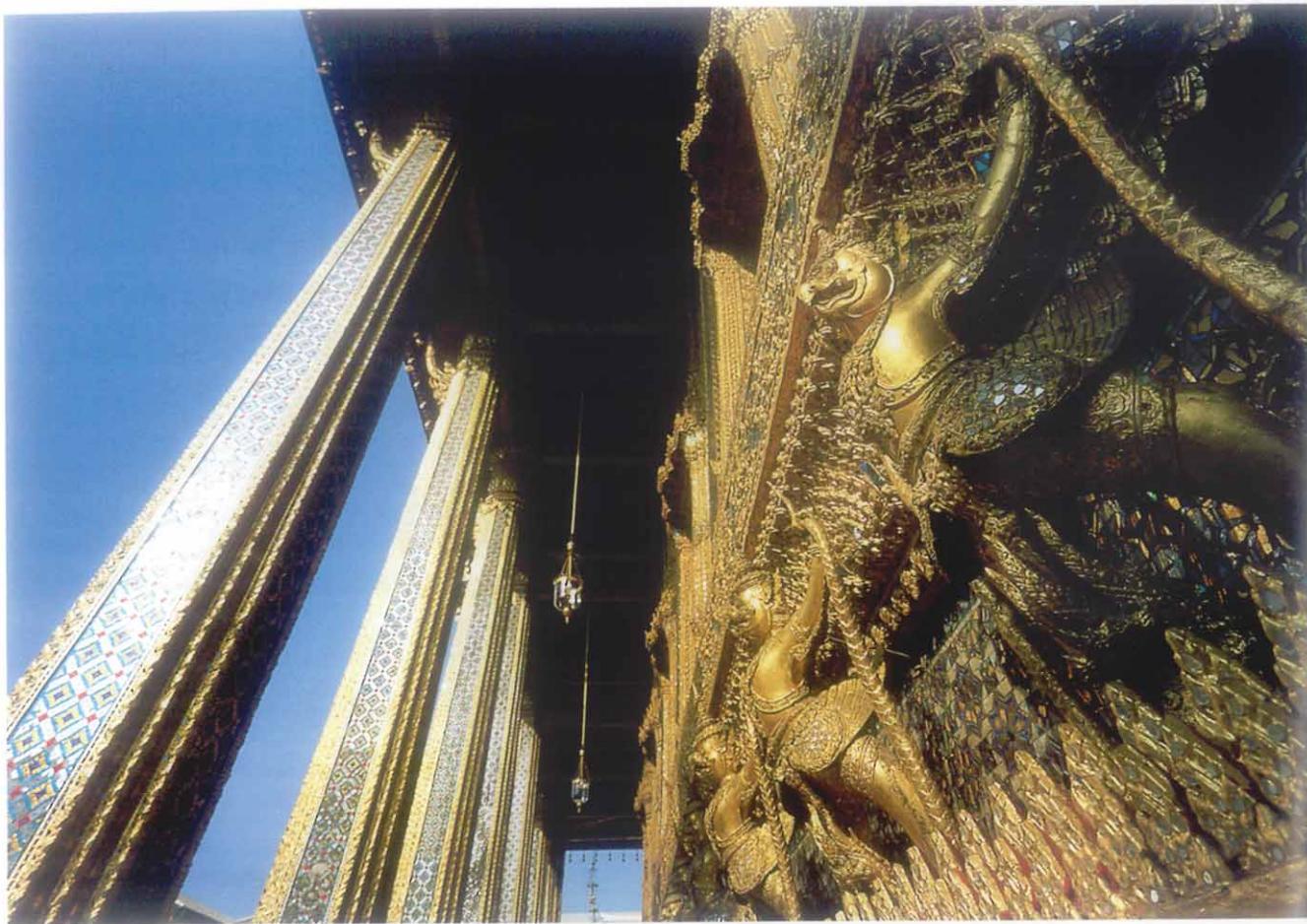
เดิม (ตราอิริม) พระราชครุฑพ่าห์ ที่สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรา牟ดิตวิวงศ์ทรงเขียนขึ้นใหม่นั้น พื้นทำเป็นรูปเบลวไฟ ไม่ทำเป็นกากอย่างของเดิม ทรงอธิบายว่า กากนั้น เป็นต้นไม้ชื่อในอากาศไม่ได้ ทรงได้ความคิดมาจากหนังสืออนิรุทธคำนั้นที่ชื่อว่า “ไกว่า” “ฤทธิครุฑคือเหลิงเมลาญ นาคราชประหาร” ส่วนที่รูปครุฑในพระราชลัญจกรเป็นอย่างครุฑปีกสันนั้นก็เพื่อให้ครุฑตัวโถ อย่างไรก็ตามพระราชลัญจกรองค์นี้ได้ใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เท่านั้น

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรพระราชครุฑพ่าห์ขึ้นใหม่ โดยให้เลียนแบบดวงเดิมแล้วเพิ่มพระปฐมไถโยဏตรา บนรูปครุฑ แบบเดียวกับตราอิริมในสมัยรัชกาลที่ ๕ และได้ออกเป็นแบบอย่างต่อมาในรัชกาลที่ ๗ และในรัชกาลปัจจุบันก็ใช้

พระราชลัญจกรพระราชครุฑพ่าห์เหมือนกัน ทุกรัชกาล เปลี่ยนแต่พระปฐมไถโยที่ขอบพระราชลัญจกรให้ตรงตามรัชกาลเท่านั้น

อันนี้เครื่องหมายประจำรัชกาลที่ ๒ ก็ทำเป็นรูปครุฑ เท่าที่เข้าใจกันทั่วๆ ไปนั้น ว่า เนื่องมาจากการนามเดิม “ฉิม” ซึ่งตีความไปถึงฉิมพลีอันเป็นวิманของพญาครุฑ จึงได้ทำเป็นเครื่องหมายครุฑ และโดยเหตุที่ครุฑมีอาหารเป็นนาค มีอำนาจเหนือนาค ฉะนั้นมีอีกชื่อเรียนหรืออีกชื่อ “สลักครุฑ” จึงมักกันทำเป็นรูปครุฑยุคนาค ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่ตามทัศนะของหม่อมเจ้าหยุ่งพุนพิศมัย ดิศกุล ท่านทรงอธิบายว่า “พอดีชื่อรัชกาลที่๒ เชื่อว่าแบ่งภาคมาจากพระราษฎร์ ตราแผ่นดินจึงเป็นครุฑและเป็นตราราชการอยู่จนทุกวันนี้ เพราะว่าครุฑนั้นเป็นพาหนะของพระราษฎร์”

ภาพครุฑในรัชกาลพระบาทสมเด็จ-

พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นภาพครุฑ
หน้าอัดคือหน้าตรง มีอีกอย่างหนึ่งที่ทำเป็น
ครุฑหน้าเสี้ยวบันดาล ในหนังสือเงินตราสยาม
ของนายเลอเมย์ กล่าวว่า ตราครุฑเสี้ยวเป็น
แบบที่พระนาถสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
สร้างถวายเป็นการเทิดพระเกียรติพระนาถ-
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีครุฑใน
เอกสารทางราชการของไทย มีรูปครุฑที่
หัวกระดาษเป็นต้น ซึ่งแต่ก่อนใช้พิมพ์ด้วย
สีแดง ภายหลังส่ง過來โลกล้วงที่ ๒ ลักษณ
คอมภูนิสต์แพร่หลายมากขึ้น รับบาลในสมัยนั้น
แอนด์ลัทธินี้ซึ่งเรียกว่าลัทธิแดง ทำให้
ไม่ชอบสีแดงไปด้วย จึงได้เปลี่ยนสีครุฑแดง

(บน) ครุฑแบบกรอบ
อุโบสถวัดพระแก้ว

(ล่างซ้าย) ลวดลายครุฑ
แบบประดุจลายมุก

(ล่างขวา) ครุฑที่เป็น
ไม้แกะสลักที่วัด
หนองพระเมรุ
จังหวัดอุบลราชธานี

(ข้าย) ครุกับน
จิตกรรมฝาผนัง

(บนสุด) หัวเรือ
ภารายกนักรงสุบรรณ

(ล่าง) เจ้าหน้าที่
ประจำตราชรุกับน
รัฐธรรมบุญอับล่าสุด

เป็นสีดำมานถึงทุกวันนี้

แม้ในรูปร่างของครุฑก็เปลี่ยนแปลงมา
หลายครั้งหลายสมัย เริ่มจากครุฑรำตอนปลาย
รัชกาลที่ ๕ มาจนถึงภายหลังเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ปีกครุฑเริ่มกางออกมากขึ้นๆ
ซึ่งจะเห็นในปักหนังสือเรียนของกระทรวง
ศึกษาธิการและปักหนังสือราชกิจจานุเบกษา
ดังแต่เล่มที่ ๒๙ รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๐
เป็นต้นมา

ตราตั้งห้าง

เพื่อให้เรื่องครุฑสมบูรณ์ ขออนุญาตเรื่อง
ตราตั้งห้างไว้ด้วย เพราะมีผู้ต้องการ
ทราบว่าเหตุใดบริษัทห้างร้านจึงนำรูปครุฑ
ซึ่งเป็นตราของทางราชการไปประดับที่ร้าน
ของตน ธรรมเนียมในการขอพระราชทาน
ตราตั้งห้างนี้ ได้มีมาแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่ง
ในสมัยนั้นใช้ตราแผ่นดินชนิดที่เป็นตราอาร์ม
นอกจากนั้นยังมีตราของสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถและของสมเด็จพระบรม-

โอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร อีกด้วย ซึ่ง
สุดแท้ที่ว่าคริจจะได้รับพระราชทานมุญาดหรือ
ได้ทำงานติดต่อราชการทางฝ่ายได้มากเป็น
พิเศษ แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อตรา
แผ่นดินเปลี่ยนมาใช้ตราครุฑ ตราตั้งห้าง
ก็เปลี่ยนมาเป็นรูปครุฑตั้งที่ปราภกอยู่ใน
ปัจจุบันนี้

ตราตั้งห้างเป็นรูปครุฑหน้าอัดทรงเกริด
มีคำว่า “โดยได้รับพระบรมราชานุญาต” อุญ
ที่เบื้องล่างแห่งดวงตรานั้น ถ้าเป็นห้างร้าน
บริษัทในต่างประเทศจะใช้คำเป็นภาษาอังกฤษ
ว่า By Appointment to His Majesty the
King of Siam แทนภาษาไทยก็ได้ นี้เป็น
ระเบียบเก่าที่วางไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๗ แม้
ต่อมาก็ได้เปลี่ยนแปลงระเบียบการบ้างก็ยังคง
ถือหลักการเดิมคือ ผู้ขอคือห้างร้านบริษัทได้
ประสงค์จะขอพระราชทานตราตั้ง จะต้องอุญ
ในฐานะนิดนิบุคคลหรือจดทะเบียนโดยชอบด้วย
กฎหมาย มีฐานะการเงินดีเป็นที่เชื่อถือของ
มหาชนมาเป็นเวลานานและเคยติดต่อกัน
กรมกองต่างๆ ในราชสำนักมาก่อน ฯลฯ

(ราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๕๙ หน้า ๔๘๙ ลง
วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๒)

เมื่อบริษัททำหนังสือขอพระราชทาน
ตราตั้งห้างยื่นต่อสำนักพระราชวังและได้รับ
พระบรมราชานุญาตแล้ว นายกรัฐมนตรีจะ^{จะ}
เป็นผู้ออกตราตั้งให้

เรื่องของครุฑ พญาณกัญชทรงพลังที่กล่าว
มาแต่โดยย่อ แต่ก็พอจะทราบเรื่องราวได้
เกือบครบถ้วน ที่ไม่ได้นำมากล่าวก็เพียง
เรื่องเบ็ดเตล็ดย่อยบางประการ เช่นความ
แตกต่างของรูปครุฑในประเทศต่างๆ เท่านั้น

